

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการมูลฝอยภายใต้แนวคิดประชาสังคม กรณีศึกษาชุมชนกำแพงเมือง เทศบาลนครลำปาง จังหวัดลำปาง ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมและปัจจัยที่ทำให้เกิดความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม เป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม การศึกษาในครั้งนี้ สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบททางสังคม

ชุมชนกำแพงเมืองเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ผู้คนในชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานก่อร่างสร้างตัวและสร้างชุมชนร่วมกัน มีความภาคภูมิใจและเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน สายสัมพันธ์ของชุมชนเป็นสายสัมพันธ์แบบตระกูลและเครือญาติ ภายในชุมชนพบว่าผู้คนส่วนใหญ่ล้วนเป็นญาติกันและมีตระกูลใหญ่ไม่กี่ตระกูล แรงยึดเกาะที่จะร่วมงานมีน้ำใจและช่วยเหลือกันมีอย่างสม่ำเสมอ ผู้คนในชุมชนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่เป็นเชิงบวกหรือเป็น "ทุนทางวัฒนธรรม"

5.1.2 การจัดการมูลฝอยของชุมชน

ปัญหาการตกค้างของมูลฝอยที่เกิดขึ้นและเรื้อรังมานานจนกลายเป็นความสกปรกอมของสถานการณืบังคับ ทำให้ปัญหา มีความชัดเจนและเกิดความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องเร่งแก้ไข ซึ่งช่วยสร้างความเห็นต้องกันของประชาชนในชุมชนให้มีเอกภาพ และผลักดันให้ชุมชนตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยร่วมกับภาครัฐ จนเกิดกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2540 และดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสาเหตุ การดำเนินงาน ตลอดจนผลการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชน ดังนี้

1) สาเหตุการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมูลฝอย มาจากการปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชน เนื่องจากเทศบาลนครลำปางทำการเก็บรวบรวมมูลฝอยได้ไม่ครบถ้วน เกิดการตกค้างของมูลฝอยในชุมชนเป็นจำนวนมาก คณะกรรมการของชุมชนในขณะนั้นได้แจ้งผู้รับผิดชอบของเทศบาลนครลำปางได้ทราบเพื่อปรับปรุงแก้ไข แต่เนื่องจากเส้นทางในการจัดเก็บขนมูลฝอยของหน่วยเก็บรวบรวมมูลฝอยของเทศบาลนครลำปางที่ได้กำหนดไว้นั้น ชุมชนกำแพงเมืองเป็นจุดเกือบสุดท้ายและอยู่ในรอบที่สองของการเก็บขน จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้หน่วยเก็บรวบรวมมูลฝอยของเทศบาลนครลำปาง ไม่สามารถทำการแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชนได้ ผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองจึงได้ปรึกษาหารือกันและมีฉันทามติของชุมชนอย่างเป็นทางการให้ขอความร่วมมือไปยังชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ประสบกับปัญหาเดียวกันให้เข้ามารวมกลุ่มกัน เพื่อขอความเห็นร่วมในการยื่นเสนอต่อเทศบาลนครลำปางเพื่อขอเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย

2) การดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน เทศบาลนครลำปางและโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เห็นด้วยกับแนวคิดของชุมชนที่ประสบกับปัญหาการตกค้างของมูลฝอย ที่ต้องการจัดการแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยด้วยตนเอง จึงได้สนับสนุนสิ่งจำเป็นต่างๆตามที่ชุมชนได้เสนอขอมาได้แก่ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งจำเป็นต่างๆในการดำเนินงาน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการและทักษะการบริหารจัดการมูลฝอยแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการจัดการมูลฝอยในชุมชนของตนได้ ภายในชุมชนเองมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนขึ้นมาบริหารจัดการ คอยประสานเชื่อมโยงภารกิจการแก้ไขปัญหากับกลุ่มต่างๆภายในและภายนอกชุมชนรวมทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน เกิดการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาจากทุกส่วนในชุมชน ในระดับครัวเรือนได้เข้ามาเป็นสมาชิกในการจัดการมูลฝอย ทำการคัดแยกมูลฝอยและเข้าร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ต่างๆที่ชุมชนจัดให้มีขึ้น ตลอดจนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่คณะกรรมการฯ ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชน

ในปี พ.ศ. 2541 ชุมชนกำแพงเมือง ได้ขยายพื้นที่การดำเนินงานจัดการมูลฝอยเพิ่มเติมจากเดิม 96 หลังคาเรือน เป็น 200 หลังคาเรือน โคยครอบคลุมไปยังบ้านเรือนที่ตั้งอยู่รอบๆชุมชนกำแพงเมือง ทำให้ชุมชนมีจำนวนสมาชิกในการจัดเก็บรวบรวมมูลฝอยเพิ่มขึ้น มีรายได้เข้าชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการรวมชุมชนเข้ากับชุมชนอื่นๆที่อยู่ข้างเคียงเพื่อดำเนินการจัดการมูลฝอยร่วมกัน มีการช่วยเหลือกันในด้านความคิด มีการประสานประโยชน์การใช้ทรัพยากร

งบประมาณ ตลอดจนวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2542 ถึงปัจจุบัน ได้เกิดพัฒนาการ ความต่อเนื่องของการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองในรูปแบบกิจกรรมการแปร รูปมูลฝอยเปียกให้เป็นปุ๋ยหมักจำหน่ายหารายได้เข้าชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

3) ผลการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชน ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน พบ ว่าชุมชนกำแพงเมืองสามารถแก้ปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชนได้ ไม่พบการตกค้างของ มูลฝอยภายในชุมชน ชุมชนมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ผลที่ เกิดขึ้นเกิดจากความร่วมมือของคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนร่วมกับประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เกิดการจัดการมูลฝอยของชุมชนเกิดขึ้นใน 2 ระดับคือ ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยในระดับครัวเรือนมีการคัดแยกมูลฝอยออกเป็นประเภทต่างๆ คือ ประเภทมูลฝอยเปียก มูลฝอย แห้ง และมูลฝอยอันตราย โดยมูลฝอยแห้งที่สามารถจำหน่ายได้แต่ละครัวเรือนจะเก็บรวบรวมไว้ เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมในแต่ละครัวเรือน มูลฝอยเปียกส่วนหนึ่งจะถูกนำไปเลี้ยงสัตว์และทำ เป็นปุ๋ยหมักและบางส่วนถูกทิ้ง ส่วนมูลฝอยอันตรายจะถูกทิ้งทั้งหมด มูลฝอยที่เหลือจากการคัดแยก จะถูกทิ้งลงในถังเก็บรวบรวมมูลฝอยในแต่ละครัวเรือน เพื่อให้พนักงานเก็บขนมูลฝอยของชุมชน มาทำการเก็บรวบรวมไปทิ้งยังถังเก็บรวบรวมมูลฝอยรวมของชุมชนต่อไป ส่วนการดำเนินงานใน ระดับชุมชนมีคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนทำหน้าที่โดยตรงในการบริหารจัดการมูลฝอย ของชุมชน มีการจ้างพนักงานเก็บขนมูลฝอยทำการเก็บรวบรวมมูลฝอยจากแต่ละครัวเรือนมาเก็บ รวบรวมไว้ในถังเก็บมูลฝอยรวมของชุมชน รอให้พนักงานเก็บขนของเทศบาลนครลำปางมาทำการ เก็บขนและนำไปกำจัดโดยต่อไป มีการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการเก็บขนมูลฝอยของสมาชิก มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชนเป็นประจำทุกปี การดำเนินการ จัดการมูลฝอยของชุมชนที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2540 และมีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2543)นี้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการมูลฝอยของชุมชนอย่างแท้จริง

5.1.3 องค์ประกอบของความเป็นประชาสังคม ในการจัดการมูลฝอยของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพง เมือง มีองค์ประกอบหลัก ดังต่อไปนี้

1) มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน มีตั้งแต่กลุ่มคนที่มีความคุ้นเคย กันอยู่เดิมแล้ว ได้พบปะพูดคุยกันในชุมชนในฐานะที่เป็นเครือญาติกัน เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นผู้ร่วม

ประกอบอาชีพเดียวกันและจำหน่ายสินค้าในตลาดเดียวกัน และเป็นคณะกรรมการของชุมชนร่วมกัน รวมทั้งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนกลุ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเทศบาลนครลำปางและจากโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันกับชุมชน มีการ ไปมาหาสู่กัน พบปะสนทนาแลกเปลี่ยนข่าวสารกันเป็นประจำ เกิดการประสานงานกันเพื่อร่วมกันจัดการมูลฝอย

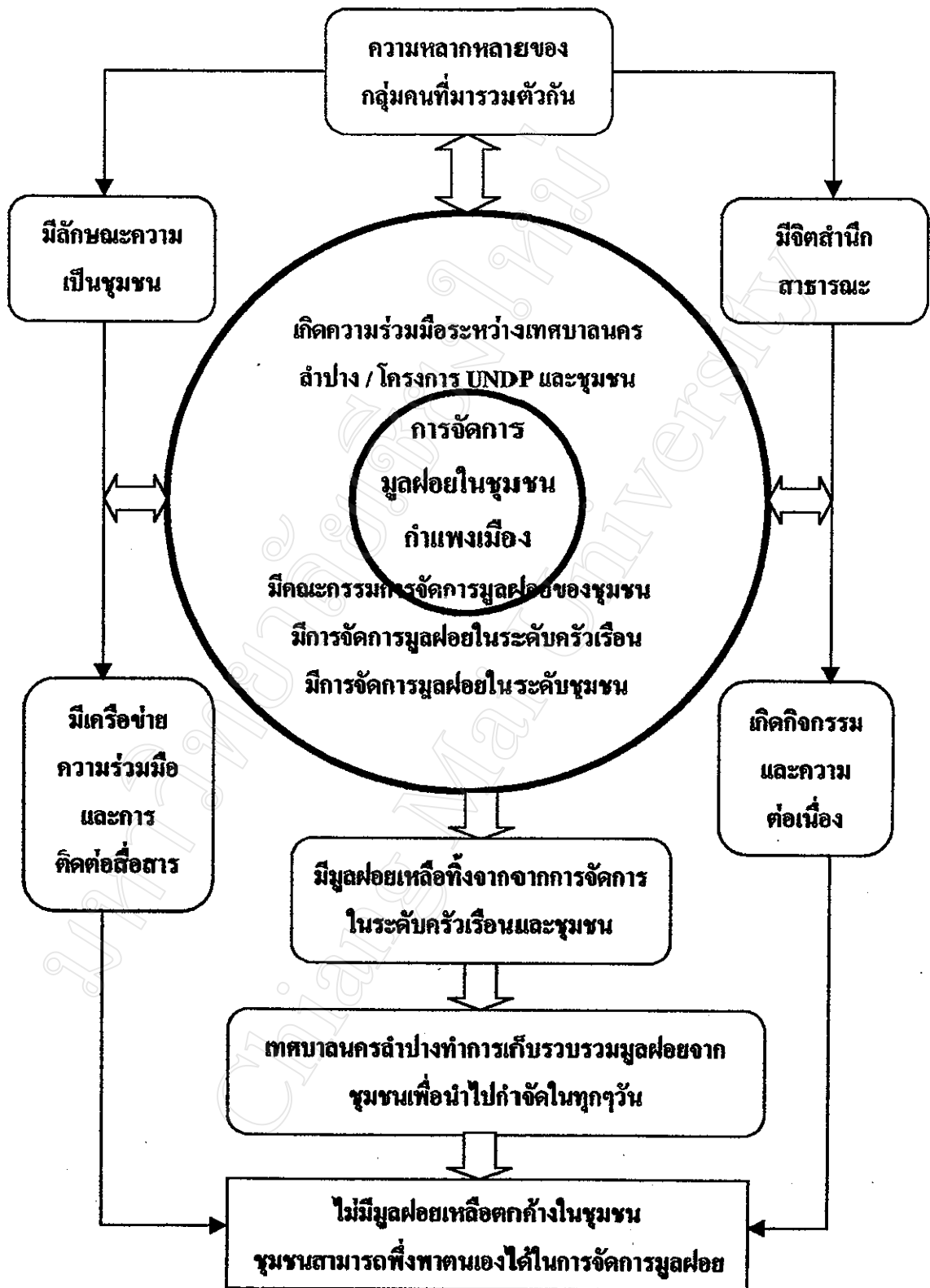
2) ลักษณะความเป็นชุมชน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายในชุมชน ที่มีความเชื่อมโยงและการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยมีผลประโยชน์ร่วมกันคือ ต้องการให้ชุมชนของตนเองสามารถจัดการกับปัญหาการตกค้างของมูลฝอยได้ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนเป็นพวกเดียวกันจากการได้รับผลกระทบร่วมกัน เกิดการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา เกิดกระบวนการจัดการมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมในแนวราบ ผู้คนส่วนใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยเป็นสมาชิกการจัดการมูลฝอยของชุมชน มีคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการ คอยประสานเชื่อมโยงภารกิจการแก้ปัญหาของชุมชนกับกลุ่มต่างๆภายในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นการแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการปัญหามูลฝอยของตนเองได้

3) การมีจิตสำนึกสาธารณะ ผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองต่างแสดงการมีจิตสำนึกสาธารณะที่แตกต่างกันออกไป ประธานคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนเป็นผู้ริเริ่มหาแนวทางในการแก้ปัญหาการจัดการมูลฝอยของชุมชน ส่วนคณะกรรมการชุมชนแสดงออกโดยการให้ความร่วมมือและการสนับสนุน ตลอดจนริเริ่มในการออกกฎระเบียบต่างๆของชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการมูลฝอย ประชาชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกการจัดการมูลฝอยของชุมชน ทำการคัดแยกมูลฝอยในระดับครัวเรือน จ่ายค่าธรรมเนียมเก็บขนมูลฝอยตามระเบียบของชุมชน และเข้าร่วมประชุมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน รวมทั้งได้แสดงความรับผิดชอบต่อทรัพย์สินสาธารณะร่วมกัน โดยการช่วยกันดูแลความสะอาดถึงเก็บรวบรวมมูลฝอยรวมของชุมชน ส่วนคณะกรรมการฯได้ผลัดเปลี่ยนเวียนกันไปตรวจตราดูแลถึงเก็บรวบรวมมูลฝอยและบริเวณรอบๆ มีการเคารพในศักดิ์ศรีและเชิดชูในคุณค่าของชุมชนโดยการให้ความสำคัญของการเข้าไปมีส่วนร่วมในงานวันพิธีต่างๆ ของทางราชการ เช่นการรณรงค์ทำความสะอาดชุมชนในวันแม่และวันพ่อแห่งชาติ

4) มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง มีกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ได้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการดำเนินการใน 2 ระดับคือ ในระดับครัวเรือนมีการคัดแยกมูลฝอยออกเป็นประเภทต่างๆก่อนที่จะนำไปทิ้งลงในถังมูลฝอยรวมของคน ระดับชุมชนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการมูลฝอยขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการจัดการมูลฝอยของชุมชน โดยให้รับผิดชอบเก็บรวบรวมมูลฝอยจากครัวเรือนที่เป็นสมาชิก นำไปทิ้งในถังเก็บรวบรวมมูลฝอยรวมของชุมชน เพื่อให้เทศบาลนครลำปางมาทำการเก็บรวบรวมไปกำจัดโดยต่อไปในทุกๆวัน และมีการติดตามประเมินผลการจัดการมูลฝอย พฤติกรรมที่เกิดขึ้นดังกล่าว กลายเป็นภารกิจปกติของแต่ละครัวเรือนจนถึงปัจจุบัน มีการแยกประเภทของมูลฝอยแห่งที่สามารถนำมาจำหน่ายได้ออกไว้ก่อนหรือหากเป็นมูลฝอยเปียกก็สามารถพัฒนารูปแบบของการแยกมูลฝอยออกมาทำการแปรรูปให้เป็นปุ๋ยหมัก เพื่อลดปริมาณมูลฝอยในชุมชนนับเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

5) มีเครือข่ายความร่วมมือและการติดต่อสื่อสาร เป็นเครือข่ายการจัดการมูลฝอยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ต่างประสบกับปัญหาเดียวกัน หน่วยงานต่างๆของภาครัฐ และผู้คนที่ให้ความสนใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นการปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกันในระหว่างชุมชน เกิดเป็นเครือข่ายที่สร้างความสัมพันธ์แห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะต่างๆเช่นการช่วยเหลือด้านความรู้ และทรัพยากรที่จำเป็นไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆในการดำเนินงานจัดการมูลฝอยร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ และวิธีการต่างๆแก่กันและกัน ทำให้ชุมชนกำแพงเมืองได้นำมาใช้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนอย่างต่อเนื่อง มาจนถึงปัจจุบัน

องค์ประกอบต่างๆของความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งประกอบด้วย ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มาร่วมตัวกัน ความเป็นชุมชน การมีจิตสำนึกสาธารณะ กิจกรรมและความต่อเนื่อง รวมทั้งเครือข่ายความร่วมมือและการติดต่อสื่อสาร สามารถนำมาวิเคราะห์ลักษณะขององค์ประกอบที่เกิดขึ้นได้ ตามแผนภูมิที่ 5.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองภายใต้แนวคิดประชาสังคม

5.1.4 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน

จากการศึกษาการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง พบว่าปัจจัยที่สนับสนุนให้การจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองในลักษณะของความเป็นประชาสังคมนั้น มีทั้งปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน โดยสามารถสรุปผล ได้ดังนี้

1) ปัจจัยภายในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนกำแพงเมืองมีปัจจัยหลักที่กำหนดไว้

4 ด้านคือ

ก. ชุมชนประสบปัญหาาร่วมกัน โดยในอดีตชุมชนกำแพงเมืองได้ประสบกับปัญหาคือ ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค และความเสี่ยงต่อการถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยเนื่องจากการกำหนดพื้นที่ส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นเขตโบราณสถาน ชุมชนได้แก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันเข้าต่อรองกับภาครัฐและประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา โดยชุมชนได้รับการรับรองสถานภาพอย่างเป็นทางการและได้รับการบริการสาธารณูปโภคต่างๆ ส่วนการถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยยังไม่มีคำสั่งใดๆจากภาครัฐ ผู้คนในชุมชนยังคงอาศัยอยู่ตามปกติ ดังนั้นเมื่อชุมชนประสบปัญหาการตกค้างของมูลฝอยซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อผลกระทบเนวกว้างต่อผู้คนภายในชุมชน ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความรู้สึกร่วมและพร้อมใจที่จะร่วมคิดร่วมทำเพื่อแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นดังกล่าว และเห็นถึงประโยชน์ของการแก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันดังเช่นในอดีต แต่เนื่องด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อนเกินกว่าที่ชุมชนเล็กๆอย่างชุมชนกำแพงเมืองจะแก้ไขเพียงลำพังได้ จึงต้องแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ประสบปัญหาเดียวกันกับตนให้เข้ามารวมกลุ่มกัน สนับสนุนกันขึ้นเสนอต่อเทศบาลนครลำปาง เพื่อขอเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยร่วมกับภาครัฐ และได้ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา

ข. กลุ่มองค์กรต่างๆที่หลากหลาย ภายในชุมชนกำแพงเมืองมีกลุ่มองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายกลุ่มได้แก่ กลุ่มคณะกรรมการชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสวัสดิการทำปุ๋ยหมัก กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มต่างๆเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนมีแหล่งประโยชน์และแหล่งพึ่งพิงภายในชุมชนที่หลากหลาย คนในชุมชนมีการเกาะเกี่ยวและเคลื่อนไหวในประเด็นสนใจร่วม และยังมีการเชื่อมโยงเพื่อทำงานร่วมกันในประเด็นสาธารณะหรือประเด็นเพื่อส่วนรวมด้วย มีการออกกฎระเบียบของชุมชน มีความสามารถในการต่อรองกับพลังภายนอกชุมชนได้

ค. ชุมชนมีผู้นำที่หลากหลาย ชุมชนมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชนที่สามารถประสานความคิดและประโยชน์ของชุมชนได้ รวมทั้งมีความสามารถชักชวนและชี้แจง

ความคิดและข้อมูลให้แก่สมาชิกชุมชนเห็นประโยชน์และร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสาธารณะได้
จำนวนทั้งหมด 5 คน

ง. ความสำคัญและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน สมาชิกของชุมชน
กำแพงเมือง มีการเรียนรู้และเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ไม่ว่าจะ
เป็นการเข้าร่วมต่อสู้และต่อรองกับปัญหาต่างๆของชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต ตลอดจนเข้าร่วมเป็น
สมาชิกในการจัดการมูลฝอยของชุมชน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมการรณรงค์ต่างๆที่ชุมชนได้จัดขึ้น
เพื่อการพัฒนาชุมชน

2) ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ ปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่
แหล่งประโยชน์จากภายนอกชุมชน ที่มีทั้งแหล่งทุนและแหล่งวิชาการ ในที่นี้ได้แก่ เทศบาลนคร
ลำปางและโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่เข้า
มาให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนด้านวิชาการ และ
พัฒนาทักษะให้แก่ชุมชน ต่างเป็นแหล่งประโยชน์ที่เข้ามาเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ถือเป็น
แรงเสริมที่ดีเพราะทำให้ชุมชนกำแพงเมืองมีความเข้มแข็งในการจัดการมูลฝอย มีการปรับระบบคิด
และวิธีการทำงานร่วมกับภาครัฐและเอกชนในลักษณะที่ชุมชนเป็นฐานการพัฒนา กลุ่มต่างๆภายใน
ชุมชนและต่างชุมชนมีความสัมพันธ์กันในแนวราบ ทำให้สามารถพัฒนาและเติบโตตามศักยภาพ
ของชุมชนได้ ชุมชนริเริ่มและพัฒนาการกิจกรรมการจัดการมูลฝอยโดยการแปรรูปมูลฝอยเปียกให้
เป็นปุ๋ยหมัก ขณะเดียวกันแหล่งประโยชน์ที่มาจากภายนอกชุมชนกลับมีความสัมพันธ์กับชุมชนใน
ลักษณะแนวดิ่ง แต่เกิดเป็นการสานประโยชน์แก่ชุมชนในการจัดการมูลฝอย

อิทธิพลของการติดต่อสื่อสาร ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งเนื่องจากทำให้เกิดการแพร่
กระจายของข้อมูลกิจกรรมการจัดการมูลฝอยไปยังกลุ่มต่างๆภายในชุมชน โดยผ่านสื่อบุคคลต่างๆ
และผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดการรับรู้ข่าวสารการจัดการมูลฝอย
ของชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนั้นอิทธิพลของการติดต่อสื่อสารนี้ยังส่งผลให้บุคคลอื่นๆ
ตลอดจนชุมชนอื่นๆที่อยู่ภายนอกชุมชน ได้รับรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชนกำแพงเมือง เกิด
การศึกษาดูงานในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย
มากขึ้น เกิดเป็นเครือข่ายของความร่วมมือและการติดต่อสื่อสาร ทำให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ปรับ
ปรุงการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชน ทำให้สามารถดำเนินได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

บทเรียนจากการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองที่สามารถยื่นหยัดต่อผู้กับปัญหาการตกค้างของมูลฝอยได้ค่อนข้างชัดเจน มีกลไกที่สำคัญคือ เวลาและความตึงเครียดของปัญหาการตกค้างของมูลฝอยที่เป็นตัวเร่งทำให้ปัญหามีความชัดเจนและเกิดความจำเป็นที่จะต้องเร่งแก้ไข ซึ่งช่วยสร้างความเห็นพ้องต้องกันของผู้คนในชุมชนให้มีเอกภาพ เกิดกลุ่มแกนนำชุมชนเป็นผู้บุกเบิกนำร่องการแก้ปัญหาด้วยจิตสำนึกของการแสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนของตน จนผู้คนในชุมชนเกิดการยอมรับและศรัทธา เกิดเป็นฉันทามติของชุมชนโดยการตัดสินใจขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย ภาครัฐเห็นด้วยกับแนวคิดพร้อมให้การสนับสนุนพร้อมให้การสนับสนุนปัจจัยด้านต่างๆอันได้แก่ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆในการจัดการมูลฝอย บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองของชุมชนเป็นหลัก เกิดกระบวนการจัดการมูลฝอยบนแนวคิดประชาสังคม โดยมีผู้จัดการที่ชัดเจนคือ คณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชน ทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ในฐานะหุ้นส่วนของการแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวมทั้งระบบ เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในชุมชน และรวมไปถึงการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการแก้ปัญหาร่วมกับชุมชนอื่นๆในลักษณะประชาสังคมอีกด้วย บทเรียนที่ได้รับจากการศึกษาคครั้งนี้ ได้สะท้อนภาพรวมในการแก้ปัญหาการจัดการมูลฝอยของชุมชน ที่เริ่มจากการตัดสินใจของชุมชน การลงมือปฏิบัติที่ไม่มีต้นแบบมาก่อน อาศัยเพียงการชี้แนะและการให้การสนับสนุนด้านต่างๆจากภาครัฐ ช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ได้เรียนรู้จากการกระทำของตนโดยตรง เป็นประสบการณ์ที่มาจากความต้องการแก้ปัญหาของชุมชนเอง การจัดการมูลฝอยที่เกิดขึ้นหากนำมาพิจารณาและวิเคราะห์และแยกแยะตามองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคม จะเห็นว่าได้เกิดกระบวนการจัดการมูลฝอยของชุมชนขึ้นมาพร้อมกับการก่อตัวของประชาสังคม บนพื้นฐานของความเป็นชุมชน ความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามารวมตัวกัน การแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะของผู้คน ปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารกันทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จนเป็นกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนที่มีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงองค์ประกอบที่ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง จึงเห็นควรที่จะวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยการแยกแยะตามองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชีรยุทธ บุญมี (ฮ้างโนโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์:ประชาสังคม:มิติใหม่ของการเมืองสาธารณะข้อพิจารณาในการสร้างสรรค์สังคมเพื่อสุขภาพ ,2540:40) ที่ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ประชาสังคมโดยการแยกแยะให้เห็นถึงองค์ประกอบนี้ สามารถชี้ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยและวิถีทางที่จะเสริมสร้าง "สังคมเข้มแข็ง" ได้ แม้ว่าการวิเคราะห์แบบแยกแยะองค์ประกอบ อาจต้องเกี่ยวกับการ

งแบบแยกส่วนและลดส่วนอยู่บ้าง สำหรับการวิเคราะห์ประชาสังคมในการศึกษาครั้งนี้ได้
ประกอบในการวิเคราะห์ กรณีศึกษาชุมชนกำแพงเมือง ดังนี้

5.2.1 องค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน ประกอบ
ไว้ขององค์ประกอบที่สำคัญๆคือ

1) ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน บนความสัมพันธ์ในแนวราบนี้พบ
ว่า กลุ่มคนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีความคุ้นเคยกันอยู่เดิม มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความ
เป็นเพื่อนกัน เป็นพวกห้องเดียวกัน เป็นเครือญาติกัน ทำให้ทุกคนกล้าพูดกล้าแสดงออก ลักษณะ
ดังกล่าวนี้ตรงกันข้ามกับสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองกับเจ้าหน้าที่เทศบาลนคร
ลำปางและจากโครงการ UNDP ที่ปรากฏในลักษณะของความเกรงใจ หวังที่จะพึงพิงและหวังที่จะ
ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือชุมชนของตนในการจัดการมูลฝอย ทั้งนี้ก็เนื่องจากผู้คนในชุมชน
ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ชุมชนจึงไม่สามารถดำเนินการจัดการมูลฝอยตามแนวคิดของชุมชนเพียง
ลำพังได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาการสนับสนุนต่างๆจากภาครัฐและบุคคลอื่นๆที่อยู่ภายนอกชุมชน
ชุมชนเองก็มองเห็นประโยชน์จากการดึงเอาทรัพยากรต่างๆที่อยู่ภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ให้เป็น
ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนเพื่อให้ชุมชนของตนสามารถดำเนิน
การจัดการมูลฝอยได้ แต่ภายหลังปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การที่ให้การสนับสนุนต่างๆ
จากทางเทศบาลนครลำปางและโครงการ(UNDP)สิ้นสุดลง คงเหลือเฉพาะกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน
เพื่อการจัดการมูลฝอยคือ ผู้คนที่อยู่ในชุมชนกำแพงเมืองและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเท่านั้นที่เข้ามา
รวมตัวกันจัดการมูลฝอยมาจนถึงปัจจุบัน

ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ โรเบิร์ต
พัทนาม (อ้างใน นภกรณ์ หะวานนท์, 2542 : 30-33) ที่กล่าวถึง สมาชิกของชุมชนในประชาสังคม
มีสิทธิและพันธะที่ต้องกระทำเท่าเทียมกันเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพา
อาศัยและร่วมมือกัน ต่างจากความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิอำนาจและการพึ่งพิง
คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเท่าเทียม ไม่ใช่แบบอุปถัมภ์หรือผู้รับบริการหรือผู้ใช้ สมาชิก
ของชุมชนประชาสังคมจะคบหาสมาคมกับคนอื่น ๆ อย่างเป็นธรรม และคาดหวังว่าผู้อื่นจะปฏิบัติต่อ
ตนเองเช่นกัน คนในชุมชนจะตั้งมาตรฐานค่อนข้างสูงต่อผู้ปกครอง เต็มใจที่จะทำคานาคติและกฎ
เกณฑ์ คนเหล่านี้จะไม่ได้อะไรมาง่ายๆ หรือตามลำพังใจตนเอง เพราะมีความเข้าใจดีว่าเสรีภาพที่ตน

ได้รับ เป็นผลที่ติดตามมาจากการที่ตนเองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือจากการกระทำร่วมกับคนอื่น ๆ จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ลักษณะของสัมพันธภาพของผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองและต่างชุมชนที่ได้เข้ามารวมตัวกันเพื่อการจัดการมูลฝอยร่วมกันนั้นเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกัน แต่ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองกับเจ้าหน้าที่จากเทศบาลนครลำปางและจากโครงการ UNDP ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2542 นั้นกลับเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งบนพื้นฐานของสิทธิอำนาจและการหวังที่จะพึ่งพิง ดังแนวคิดของโรเบิร์ต พัทแนม ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

2) ลักษณะความเป็นชุมชนของชุมชนกำแพงเมือง ตามแนวคิดประชาสังคมพบว่า มีการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานของความเชื่อมโยงและการมีปฏิสัมพันธ์กัน ด้วยความเอื้ออาทร และความดีความชอบที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้จะอยู่ห่างไกลและอยู่ต่างชุมชน ก็สามารถช่วยเหลือและเชื่อมโยงกันได้ ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์ร่วมกันคือ ต้องการให้ชุมชนของคนสามารถแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยได้ หน่วยงานจากภายนอกชุมชนที่ได้เข้ามาเชื่อมโยง และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนได้แก่ เทศบาลนครลำปางและโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนแก่ชุมชนในรูปของ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนการสนับสนุนด้านความรู้ และทักษะในการจัดการมูลฝอย

3) การมีจิตสำนึกสาธารณะของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนกำแพงเมือง เกิดจากความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในชุมชนของคนให้ดีขึ้น ด้วยสำนึกได้ว่าคนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาการตกค้างของมูลฝอยขึ้นในชุมชน รวมทั้งผู้คนที่ชุมชนต่างก็เป็นเจ้าของปัญหานี้เช่นกัน เมื่อภาครัฐไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชนของคนได้ ผู้คนที่อยู่ในชุมชนจึงต้องหันหน้ามาพึ่งพากันเอง ให้ความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาด้วยความรับผิดชอบโดยไม่รอคอยให้ภาครัฐเข้ามาทำการแก้ไขปัญหาให้คนแต่เพียงฝ่ายเดียว เกิดเป็นความตระหนักในความเป็นพลเมืองของคน มีการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะในระดับที่แตกต่างกัน มีการให้ความร่วมมือในการจัดการมูลฝอยด้วยความสมัครใจไม่มีการบังคับ ด้วยความเชื่อถือในคุณค่าชุมชนของคน ลักษณะที่เกิดขึ้นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของสตีลากรีน นาคทรพรพ (ในอนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ บรรณาธิการ, 2541:237-254) ที่กล่าวถึงระบบ

คุณค่า ระบบความคิดของชุมชนว่า สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมของสมาชิกในการถือปฏิบัติ ตามความเชื่อ และคุณค่าเหล่านั้นและวัดได้จากจำนวนสมาชิกที่มีพฤติกรรมดังกล่าว ในกรณีของ ชุมชนกำแพงเมืองพฤติกรรมของสมาชิกที่แสดงออกคือ สมาชิกส่วนใหญ่ยินดีที่จะจ่ายค่าธรรมเนียม ในการเก็บขนมูลฝอยให้กับชุมชนและยอมรับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการเข้ามารวม กลุ่มกัน ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่แสดงให้เห็นสังคมโดยรวมได้รับรู้ว่า ประชาชนในชุมชนมี สิทธิที่จะกำหนดชีวิตของตนเองมากกว่าให้ภาครัฐเป็นผู้กำหนดแต่เพียงฝ่ายเดียวจนเกิดปัญหาการ ตกค้างของมูลฝอยขึ้นในชุมชนดังเช่นที่ผ่านมา การแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เกิดปัญหาการตกค้างของมูลฝอยขึ้นมาในชุมชนของผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองรวมทั้งได้ร่วม กันแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น สอดคล้องกับแนวคิดในเชิงหลักการการจัดการขยะบนสำนึกความรับ ผิดชอบของผู้สร้างขยะของ ประสาน ดังสิทกบุตร (2540) ที่ได้กล่าวว่า "การจัดการขยะที่มีประสิทธิ ภาพมากที่สุดจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้สร้างขยะเป็นผู้จัดการขยะด้วยตนเอง" โดยหลักการนี้ได้ชี้ให้เห็น ว่า การจัดการขยะด้วยความรับผิดชอบของประชาชน เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ หากเรารับรู้หน้าที่ และภาระที่เขาต้องเกี่ยวข้องในฐานะผู้สร้างขยะมีผู้ทิ้งขยะตามที่เข้าใจในปัจจุบัน ผู้สร้างขยะควร จะทราบภาระหน้าที่การกำจัดของเสียที่ตนเองสร้างขึ้นให้ถึงสู่สิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ด้วยเหตุ ผลดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นว่า การจัดการขยะในหน่วยที่เล็กลงจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน จะทำให้ ชุมชนมีสำนึกในหน้าที่ของตนเองและเป็นการลดภาระของรัฐ และเป็นการกระจายความรับผิดชอบ ร่วมกันในสังคมอีกด้วย

ขณะเดียวกันการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกของผู้คนในชุมชนกำแพงเมือง ได้ สอดคล้องกับการอธิบายถึงองค์ประกอบประชาสังคมที่เข้มแข็งของ ทวีศักดิ์ นพเกษร(2541:20) ที่ ได้ระบุถึงองค์ประกอบหนึ่งคือจิตสำนึกประชาสังคมกล่าวคือ สำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาของชุม ชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมกันแก้ไขปัญหาทุกฝ่ายต่างๆ ยอมรับในการรวม ตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชน ยอมรับและเห็นคุณค่าความแตกต่างหลากหลาย ของสมาชิกในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นตัวกระตุ้น ให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชน

การแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะของผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองนั้น หาก จะจำแนกออกเป็นลำดับขั้นตามแนวคิดของ Karthwohl, Bloom และ Masia (อ้างใน จิตติมา กตัญญู, 2537) ที่ได้กำหนดไว้ 5 ระดับขั้นนั้นพบว่ายังอยู่ในขั้นที่สี่ ทั้งนี้โดยมีลำดับขั้นต่างๆดังนี้ ขั้นที่หนึ่ง คือขั้นพอใจรับรู้คือมีความสนใจฟัง รับรู้ มักแสดงออกด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น

วัด ได้จากการแสดงออกของผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองที่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชน ขั้นที่สองคือขั้นเต็มใจตอบสนองคือ พอใจในสิ่งนั้น มักแสดงออกด้วยการค้นหา รวบรวมให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น พุดและกระทำไปในแนวทางที่ชื่นชมต่อสิ่งนั้น ในขั้นนี้วัดได้จากการแสดงออกโดยการยินดีจ่ายค่าธรรมเนียมในการจัดการมูลฝอยให้แก่ชุมชนด้วยความเต็มใจตามปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละครัวเรือนคือจ่ายในอัตรา 20 บาท และ 40 บาท ต่อเดือน ขั้นที่สามคือ การเห็นคุณค่าหรือความสำคัญของสิ่งนั้น แสดงออกด้วยการพยายามแสวงหาในสิ่งนั้นมีการชักชวนและรณรงค์ เพื่อให้ผู้อื่นยึดถือและคล้อยตามในสิ่งนั้น ขั้นนี้วัดได้จากการที่ผู้คนในชุมชนได้ชักชวนเพื่อนบ้านและบุคคลที่เป็นเครือญาติของตนให้เข้าร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ต่างๆของชุมชนที่ได้จัดขึ้นอันเนื่องมาจากการจัดการมูลฝอย ขั้นที่สี่เป็นการจัดระบบ เป็นการสรุปคุณค่าของสิ่งต่างๆ ขึ้นเป็นเกณฑ์ หรือหลักการของความคิดความงามที่ใช้ยึดถือ เป็นแนวของการประพฤติปฏิบัติ ในขั้นนี้ผู้คนในชุมชนกำแพงเมืองได้แสดงออกโดยการคัดแยกมูลฝอย การรวบรวมมูลฝอย โดยถือเป็นกิจวัตรประจำวันทั้งในระดับครัวเรือนและในระดับชุมชนอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2540จนถึงปัจจุบัน สำหรับขั้นที่ห้าคือขั้นจับทราบบุคคลค่าของความคิดความงามเข้าเป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นของบุคลิกภาพที่ถาวร ในขั้นนี้ยังไม่พบการแสดงออกของผู้คนในชุมชนยังต้องอาศัยการพัฒนาเพื่อให้เกิดต่อไป ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนในการพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนในการจัดการมูลฝอยในอนาคต

4) เกิดกิจกรรมและความต่อเนื่อง จากการดำเนินการแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชนกำแพงเมือง โดยชุมชนได้ตัดสินใจขอเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยร่วมกับเทศบาลนครลำปางในปี พ.ศ. 2540 และได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนั้น การกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมการจัดการมูลฝอยขึ้นในชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดบนความเห็นพ้องต้องกันของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน เมื่อชุมชนเริ่มดำเนินการจึงได้รับความร่วมมือจากประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิก ให้ความร่วมมือในการคัดแยกมูลฝอยออกเป็นประเภทต่างๆก่อนที่จะนำไปทิ้งลงในถังมูลฝอยรวมของคน ในระดับชุมชนก็ได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชน ทำการเก็บค่าธรรมเนียมมูลฝอย รวบรวมมูลฝอยจากครัวเรือนของสมาชิกเพื่อรวบรวมไว้ในถังเก็บมูลฝอยรวมของชุมชน และทำหน้าที่เป็นผู้จัดการคอยประสานเชื่อมโยงภารกิจจัดการมูลฝอยร่วมกับเจ้าหน้าที่จากเทศบาลนครลำปางและโครงการ UNDP ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองตลอดจนการให้ความรู้และพัฒนาทักษะแก่ชุมชนในระหว่างปี พ.ศ.2540-2542 กิจกรรม

ต่างๆเหล่านี้เป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการแก้ปัญหาตามแนวทางที่ชุมชน ได้ตัดสินใจ กิจกรรมดังกล่าวได้รับการพัฒนาเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องจนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในการจัดการมูลฝอย โดยไม่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐอีกต่อไป ชุมชนมีรายได้เป็นของตนเองจากการจำหน่ายมูลฝอยแห้งและการแปรรูปมูลฝอยเปียกให้เป็นปุ๋ยหมักรวมทั้งจากการเก็บค่าธรรมเนียมการเก็บขนมูลฝอย และได้นำเงินที่เก็บได้ทั้งหมดเข้าเป็นกองทุนมูลฝอยของชุมชน จะเห็นได้ว่าการจัดการมูลฝอยของชุมชนได้ครอบคลุมในหลายมิติคือ มิติการแก้ไขปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชน มิติการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน และมิติการส่งเสริมรายได้ของชุมชนไปพร้อมๆกัน เป็นการแสดงถึงความสามารถของชุมชนในการเชื่อมโยงกิจกรรมหลายมิติเข้าด้วยกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของชุมชนในการมองปัญหาและแก้ปัญหาได้อย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะในมิติของการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดนั้นสอดคล้องกับแนวทางในการลดปริมาณมูลฝอยของแมคโคร คอนซัลแตนท์ บริษัทจำกัด(2539:6-9) ที่ได้กล่าวว่าการลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดนั้นเป็นวิธีการที่ค่อนข้างยากที่สุดเพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งประชาชนทั่วไป บริษัทร้านค้าผู้ประกอบการต่างๆ และหน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบการจัดการมูลฝอย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการจัดการมูลฝอยที่ดีว่าไม่ได้หมายถึง การกำจัดมูลฝอยอย่างถูกต้องเหมาะสมเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การมุ่งหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งก็คือ การก่อให้เกิดมูลฝอยน้อยลงและลดการเสียดายจากมลพิษที่เกิดจากมูลฝอยและที่ได้เสนอการแก้ไขปัญหามูลฝอยในปัจจุบันว่าควรเน้นที่การลดการเกิดมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดแทนที่จะคอยควบคุมหรือกำจัดเมื่อเกิดมูลฝอยขึ้นแล้ว วิธีการที่ใช้คือการลดการเกิดจากแหล่งที่เกิด (Reduce) การนำวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำวัสดุไปใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต (Recycling) มูลฝอยซึ่งไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้แล้วจึงจะต้องกำจัดโดยการฝังกลบ หรือ เผา ซึ่งถือเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการจัดการมูลฝอย เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของชุมชนกำแพงเมืองกลับพบว่า การลดปริมาณมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดไม่ใช่สิ่งที่ปฏิบัติยาก ทั้งนี้เนื่องด้วยกิจกรรมดังกล่าวเป็นความต้องการของชุมชน ชุมชนได้ตัดสินใจเลือกที่จะดำเนินการจัดการมูลฝอยด้วยตนเอง บนจันทามติของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชน ดังนั้นเมื่อชุมชนได้กระทำความดีนั้น จึงได้รับความร่วมมือจากผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นอย่างดีทำให้กิจกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนประสบความสำเร็จและมีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

5) มีเครือข่ายความร่วมมือและการติดต่อสื่อสาร จากกระบวนการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง ที่ได้เชื่อมโยงสมาชิกกลุ่มต่างๆของชุมชนเข้าด้วยกันในฐานะที่เป็นสมาชิกในการจัดการมูลฝอยของชุมชนร่วมกัน ช่วยให้สมาชิกได้พูดคุยกัน ถกเถียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เห็นกันเกี่ยวกับการดำเนินงานจัดการมูลฝอย และกิจกรรมการรณรงค์ต่างๆที่ชุมชนได้จัดให้มีขึ้นก็ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับประชาชนโดยการให้ความร่วมมือช่วยกัน แก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนได้มาสัมพันธ์กันและพูดคุยถึงประเด็นสาธารณะ เป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังแห่งจิตสำนึกของสมาชิกกลุ่มต่างๆภายในชุมชน ขณะเดียวกันก็มีการเชื่อมโยงสมาชิกไปยังประชาชนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ที่ขยายเพิ่มเติมออกไปของชุมชนกำแพงเมืองและในชุมชนประจวบคัลที่ ได้ขอเข้ามารวมเป็นชุมชนเดียวกับชุมชนกำแพงเมืองเพื่อการจัดการมูลฝอยร่วมกัน เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือและช่วยเหลือกันและกันทั้งในและระหว่างชุมชน เกิดการประสานการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นต่างๆร่วมกันซึ่งได้แก่ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ ในการจัดการมูลฝอย นอกจากนี้ยังได้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลนครลำปางและโครงการUNDP ที่ให้การสนับสนุนชุมชนด้วยดีตลอดมา จากความสามารถในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองเทศบาลนครลำปางจึงได้กำหนดให้ชุมชนแห่งนี้เป็นที่หนึ่งที่ใช้ในการศึกษาดูงานการจัดการมูลฝอย จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนกำแพงเมืองได้ใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคคลและกลุ่มบุคคลกลุ่มต่างๆจากภายนอกชุมชน ที่ได้เดินทางเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน เกิดปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน นอกจากนี้คณะกรรมการจัดการมูลฝอยชุมชนยังมีโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆที่อยู่ภายนอกชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย

5.2.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน

1) ปัจจัยภายในชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนกำแพงเมืองมีปัจจัยหลักที่กำหนดในด้านต่างๆคือ

ชุมชนประสบปัญหาาร่วมกัน คือ ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค และความเล็งเห็นต่อการถูกไล่ออกจากที่อยู่อาศัยเนื่องจากการกำหนดพื้นที่ส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นเขตโบราณสถาน ชุมชนได้แก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันเข้าต่อรองกับภาครัฐและประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา ดังนั้นเมื่อชุมชนประสบปัญหาการตกค้างของมูลฝอยซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อผลกระทบแนวกว้างต่อผู้คนภายในชุมชน ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความรู้สึกร่วมและพร้อมใจที่จะร่วมคิดร่วมทำเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว และเห็นถึงประโยชน์ของการแก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันดังเช่นในอดีต แต่เนื่องด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อนเกินกว่าที่ชุมชนเล็กๆอย่างชุมชนกำแพงเมืองจะแก้ไขเพียงลำพังได้ จึงต้องแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ประสบปัญหาเดียวกัน

กันกับคนให้เข้ามารวมกลุ่มกัน หนึ่งกำลังกันขึ้นเสนอต่อเทศบาลนครลำปาง เพื่อขอเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยร่วมกับภาครัฐ และได้ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา

กลุ่มองค์กรต่างๆที่หลากหลาย ภายในชุมชนกำแพงเมืองมีกลุ่มองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายกลุ่ม กลุ่มต่างๆเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนมีแหล่งประโยชน์และแหล่งพึ่งพิงภายในชุมชนที่หลากหลาย คนในชุมชนมีการเกาะเกี่ยวและเคลื่อนไหวในประเด็นสนใจร่วม และยังมีการเชื่อมโยงเพื่อทำงานร่วมกันในประเด็นสาธารณะหรือประเด็นเพื่อส่วนรวมด้วย มีการออกกฎระเบียบของชุมชน มีความสามารถในการต่อรองกับพลังภายนอกชุมชนได้

ชุมชนมีผู้นำที่หลากหลาย ชุมชนมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆในชุมชนที่สามารถประสานความคิดและประโยชน์ของชุมชนได้ รวมทั้งมีความสามารถชักชวนและชี้แจงความคิดและข้อมูลให้แก่สมาชิกชุมชนเห็นประโยชน์และร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อสาธารณะได้

ความถนัดและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน สมาชิกของชุมชนกำแพงเมือง มีการเรียนรู้และเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมต่อสู้และต่อรองกับปัญหาต่างๆของชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต ตลอดจนเข้าร่วมเป็นสมาชิกในการจัดการมูลฝอยของชุมชน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมการณรงค์ต่างๆที่ชุมชนได้จัดขึ้น

ลักษณะที่เกิดขึ้นดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าชุมชนกำแพงเมืองเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเนื่องจากเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำอะไรได้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่องโดยเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา ชุมชนจะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกันคือ มีการปรึกษาหารือกัน มีการประชุมร่วมกัน เพื่อร่วมกันคิดแก้ปัญหาและกำหนดความต้องการ มีการแสดงออกถึงความร่วมมือ ร่วมใจในการปฏิบัติการกิจที่ร่วมกันคิดนั้น ให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความรักและความสามัคคี ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรม ลักษณะดังกล่าวได้สอดคล้องกับการให้ความหมายของ สุรวุฒิ ปัดไรสง (2542:2-3) ที่ให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่าเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง และนอกเหนือจากนี้ยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย รวมทั้งเป็นชุมชนที่สามารถปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนกำแพงเมืองนี้ เป็นลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนสามารถดำเนินการหรือจัดการกับปัญหาของตนได้ ไม่ต้องรอหรืออาศัยคนนอกชุมชน สามารถคิด และวางแผน หรือดำเนินการหรือจัดการชีวิตของชุมชนโดยคนในชุมชน และเพื่อชุมชนได้ การจัดการตนเองได้นี้ถือเป็นศักยภาพของชุมชน ลักษณะดังกล่าวยังได้สอดคล้องกับการให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนของ อุทิศ จิตเงิน (2542:6-7) ในรูปแบบของชุมชนที่ประสบปัญหาหรือมีความต้องการพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งชุมชน

จะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกันคือ ชุมชนมีการปรึกษาหารือกัน ประชุมร่วมกัน เพื่อร่วมกันคิด แก้ปัญหาหรือกำหนดความต้องการ ทิศทาง และเป้าหมายในการพัฒนาของตนเองได้ เมื่อชุมชน ร่วมกันคิดแล้ว ชุมชนจะแสดงออกถึงความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติภารกิจที่ได้ร่วมกันคิดนั้น ให้ เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และแม้ว่าชุมชนจะอยู่ในสถานการณ์ปกติไม่มีปัญหาใดๆชุมชนได้ แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามัคคี มีระเบียบ วินัย ไม่มีความขัดแย้งภายในชุมชน ตลอดจนเป็นชุมชนมีความรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ทางสังคม ทั้งภายในสังคมของตนและสังคมภายนอก รวมทั้งมีความสามารถในการเลือก รับ ปรับใช้ สิ่งใหม่ๆเข้าสู่ชุมชนได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม โดยที่ชุมชนยังสามารถรักษาเอกลักษณ์อันดั้งเดิมของตนไว้ได้ นอกจากสอดคล้องกับการให้ ความหมายของ อุทิศ จิตเงิน แล้วยังสอดคล้องกับการให้ความหมายของ ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2542:9) ที่ได้กล่าวถึงชุมชนเข้มแข็งว่าหมายถึง ชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่างๆได้อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของ ชงชุต ขจรธรรม (ในจิรัศักดิ์ สุวธนา, 2542:67) ที่ได้ให้ความหมายของ "ความเข้มแข็งของชุมชน" ไว้ว่าเป็นความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะปัญหาในครัวเรือน หรือปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชน ซึ่งการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นชุมชนจะต้องมีกลไกในการที่จะ จัดการกับปัญหาเหล่านั้น กลไกนั้นอาจจะเป็นรูปของสถาบันหรือองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็น ทางการก็ได้ อาจจะเป็นผู้นำตามธรรมชาติ หรือ ผู้นำที่แต่งตั้งขึ้น ที่สำคัญกลไกนั้นจะต้อง สามารถที่จะแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเป็นที่ยอมรับกันของคนในสังคมนั้น และ สามารถที่จะผูกมัดใจทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันได้

ลักษณะของการรวมกลุ่มกันของผู้คนในชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา การตกค้างของมูลฝอยของชุมชน ซึ่งต่อมาภายหลังได้ถูกแต่งตั้งในรูปของคณะกรรมการจัดการ มูลฝอยของชุมชนนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ ไทบูลย์ วัฒนศิริธรรม (ในชูชัย สุภวงส์ และชวดี ศาคการณีไกล, บรรณาธิการ, 2541: 161) ที่กล่าวถึงการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนว่าเป็น องค์กร หรือกลไกการจัดการที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคล และไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้บรรดาคณะประสค์ร่วมกัน มีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ปัญหาาร่วมกัน ขณะเดียวกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่ได้แสดงออกมานั้นพื้นฐานความเป็นชุมชนทางวัฒนธรรม ที่ได้มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆร่วมกันในชุมชนนั้น ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (ในอนุชาติ พวงคำดี และ อรทัย อาจอ่ำ บรรณาธิการ, 2543:28) ที่ได้ให้ความหมายความเป็นชุมชนทางวัฒนธรรมไว้ว่าหมายถึง กลุ่มคนที่ อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มี

ลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับ
 ครัวเรือน จนถึงหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความรู้ดีกว่าเป็นคน
 ชุมชนเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีการดำรงรักษาคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรม และศาสนา ถ่ายทอด
 ไปยังลูกหลานอีกด้วย

2) ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ ปัจจัยที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างเทศบาลนคร
 ลำปาง และโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และ
 ชุมชนกำแพงเมืองในการจัดการมูลฝอยของชุมชน รวมทั้งอิทธิพลของการติดต่อสื่อสาร

เทศบาลนครลำปางและโครงการความช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการ
 พัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง
 ในรูปแบบของการสนับสนุนในด้านความรู้และทักษะในการบริหารจัดการมูลฝอย ตลอดจน
 สนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆที่จำเป็นต่างๆในการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชน
 รวมทั้งการเข้าร่วมติดตามและประเมินผลการจัดการมูลฝอยของชุมชนในระยะเริ่มแรกของการ
 ดำเนินกิจกรรมในปี พ.ศ.2540 พร้อมได้นำพาคณะกรรมการจัดการมูลฝอยของชุมชนไปศึกษาดูงาน
 เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของชุมชนอื่นๆที่อยู่ภายนอก ตลอดจนสนับสนุนการเปิดชุมชนให้มีการ
 แลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการมูลฝอยโดยการนำพามุคคละและชุมชนอื่นๆที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน
 การจัดการมูลฝอยในพื้นที่ของชุมชนกำแพงเมือง ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนเกิดแลกเปลี่ยนความรู้และ
 ประสบการณ์กับบุคคลต่างๆที่เข้ามาในชุมชน เกิดเครือข่ายความร่วมมือในระหว่างชุมชนในเขต
 เทศบาลนครลำปางด้วยกันรวมทั้งชุมชนอื่นๆตลอดจนบุคคลอื่นๆที่มาจากภายนอกชุมชน

ลักษณะของการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง ที่ได้จากการศึกษา
 ครั้งนี้ พบว่า อยู่ที่มีการเชื่อมโยงชุมชนที่ประสบปัญหาเดียวกัน ให้เข้ามามาประสานความร่วมมือต่อ
 กัน ทั้งในลักษณะที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือ เครือข่ายแนวความคิด เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร
 ระหว่างกันและกัน ตลอดจนให้ความร่วมมือในการเปิดชุมชนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับ
 การจัดการมูลฝอย โดยเน้นการเชื่อมโยงชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลนครลำปางด้วยกัน ซึ่งเป็นการ
 ประสานความร่วมมือในลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบ สอดคล้องกับแนวคิดของ พระไพศาล
 วิสาโล (ในสุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ บรรณาธิการ, 2540 : 54-55) ซึ่งได้เสนอแนวคิดชุมชนประชา
 สังคมในแนวราบว่า ประชาชนทั่วไปที่เป็นสมาชิกของชุมชนที่มีลักษณะเป็นประชาสังคม จะมี
 ความกระตือรือร้น และสนใจจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ และหาทางออกเพื่อให้เกิด
 ประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของคุณธรรมของความเป็นพลเมือง และได้ชี้ให้เห็นว่า

โครงสร้างและกระบวนการหลักในสังคมปัจจุบัน ได้ทำให้รัฐบาลและตลาด มีอำนาจมากเกินไป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและตลาดกับบุคคลนั้น เป็นความสัมพันธ์แนวตั้ง กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจกับประชาชนธรรมดาที่ไม่มีอำนาจ เพื่อปรับดุลอำนาจนี้ สังคมจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่การจัดองค์กรทางสังคม ที่เน้นความสัมพันธ์ในแนวราบมากขึ้น ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มองค์กรเล็กๆ ที่เน้นความไม่เป็นการ ความเท่าเทียมกัน และความสมัครใจ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ และจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคสังคม กล่าวโดยสรุปคือประชาสังคมจะเป็นกลไกสำคัญทั้งในการถ่วงดุลอำนาจระหว่างรัฐ ตลาด และสังคม ทั้งเสริมให้รัฐและตลาด มีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบดีขึ้น

นอกจากปัจจัยที่มาจากความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชนที่ทำให้เกิดความประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองแล้ว ปัจจัยที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ อิทธิพลของการติดต่อสื่อสาร เนื่องจากเป็นช่องทางสื่อสารที่เอื้อให้ผู้คนมีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนและปัญหาการจัดการมูลฝอยร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย มีผลทำให้ความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยมีความเติบโตและขยายออกอย่างมั่นคง และเป็นความต้องการของชุมชนที่ต้องการจะเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินงานกิจกรรมการจัดการมูลฝอยของตนไปยังประชาชนกลุ่มต่างๆที่อยู่ภายในชุมชนและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดการประสานประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรเพื่อการจัดการมูลฝอยร่วมกัน ตลอดจนสื่อสารไปยังชุมชนอื่นๆในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลนครลำปางด้วยกัน ให้ได้รับรู้และรับทราบข่าวสารการจัดการมูลฝอย และได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวร่วมกันได้ รวมไปถึงบุคคลอื่นๆที่อยู่ภายนอกชุมชน ที่มีความสนใจเกี่ยวกับการดำเนินงานจัดการมูลฝอยของชุมชนจะได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชนได้ ทั้งหมดนี้เป็นถือเป็นการสื่อสารกันในแนวราบที่ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือต่างๆระหว่างกัน ได้โดยง่าย เพราะทุกคน ทุกกลุ่ม เกิดความรู้สึกว่าคนมีความเท่าเทียมกัน

อิทธิพลของการติดต่อสื่อสารก็เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญปัจจัยหนึ่งในการเกิดความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ บุปผา วัฒนาพันธ์และศิริรักษ์ ศิวารมย์ (2543) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ศักยภาพประชาสังคมภาคสตรีในการแก้ไขปัญหาเอดส์ที่พบว่า บ่อยครั้งที่องค์กรบางแห่งไม่สามารถคงอยู่ได้ยาวนานเพราะไม่มีการสื่อสารสองทาง ผู้นำรู้แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งกลุ่มที่ทำการศึกษามีจัดระบบการสื่อสารเฉพาะ มีการหมุนเวียนเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับองค์กรอื่นๆภายนอก มีการสร้างเครือข่ายข้ามกัน

มีความเท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ในองค์กร มีการพบกันเกือบทุกวัน ร่วมกิจกรรมกัน เช่น ทำผ้าเช็ดหน้า ดอกไม้จันทร์ แกะสลัก ใครไปรู้อะไรมาก็แลกเปลี่ยนกัน ในขณะที่บางกลุ่มล้มเลิกไป เพราะไม่มีการสื่อสารกัน

การวิเคราะห์ประชาสังคม โดยการแยกแยะให้เห็นถึงองค์ประกอบต่างๆ พร้อมด้วยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ สามารถชี้ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยและวิถีทางการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง แม้ว่าจะเป็นการมองแบบแยกส่วนและลดส่วนอยู่บ้าง เหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นคือ การที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชน และวิถีทางที่ชุมชนเลือกนำมาปฏิบัติก็คือ การตัดสินใจขอเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยร่วมกับภาครัฐซึ่งก็คือการขอเข้ามาเป็นหุ้นส่วนร่วมกับภาครัฐนั่นเอง แต่หุ้นส่วนจากการศึกษานี้กลับพบว่า เป็นลักษณะของความสัมพันธ์กันในแนวตั้งมากกว่าเป็นลักษณะของการหวังพึ่งพิง หวังได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ เพื่อชุมชนสามารถจัดการมูลฝอยได้ ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้เกิดขึ้นพร้อมกับลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบที่มีอยู่ในชุมชนและระหว่างชุมชนที่ได้ร่วมกันดำเนินงานจัดการมูลฝอย ได้ก่อให้เกิดการประสานความเป็นประชาสังคมขึ้นในชุมชนบนพื้นฐานของความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการมูลฝอย ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (ในพิททชา ว่องกุล, 2541:81-83) ที่ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมต้องมีรากฐานที่เกิดจากการมีชุมชนที่เข้มแข็งก่อนซึ่งตรงกับองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง ที่เริ่มมาจาก การที่ชุมชนมีความเข้มแข็งมาก่อน นอกจากนี้ ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวว่าลักษณะดังกล่าวสามารถพบเห็นสิ่งต่างๆ ได้ในสามลักษณะคือ เป็นความสุขของคนที่มาาร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ลดความเห็นแก่ตัวลงและรักใคร่กัน มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากประชาสังคมคืออาศัย ปัญญา ของทุกคนในระบบ ขอมรับความสำคัญของทุกคน ทั้งต้องเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งในทางปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันเป็นหัวใจสำคัญของชุมชนเพราะจะทำให้เกิดปัญหาในระบบ มีพลังอย่างอิ่งในการร่วมมือกันทำงานให้ประสบความสำเร็จด้วยมิตรภาพและความรักและลักษณะสุดท้ายคือมีการจัดการ ซึ่งเมื่อมีองค์กรมีคนรับผิดชอบ ต้องเกิดมีการจัดการเพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วม ซึ่งการจัดการเป็นปัญาาชนิดหนึ่งที่ทรงพลังมาก ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถพบเห็นได้ในชุมชน

ลักษณะของการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและความต้องการที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนกำแพงเมืองและ

ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนของเทศบาลนครลำปางและโครงการ UNDP เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการจัดการมูลฝอยได้นั้น สอดคล้องกับแนวความคิดของ ประเวศ วะสี (ในอนุชาติ พวงสำลี, 2540:3) ที่ให้ความหมายของความเป็น "ประชาสังคม" ไว้ว่า จะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่างๆ ซึ่งรวมถึงภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วย โดยอาศัยกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคมของคนในชุมชน ถักทอทั้งในแนวตั้งอันหมายถึงโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และแนวนอนหมายถึง พันธกิจ เพื่อน เครือข่ายเข้าหากัน ดังเช่นการทอดผ้าที่มีทั้งเส้นด้ายในแนวตั้งและแนวนอน ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นนี้ การให้ความหมายของประชาสังคมนั้น มิได้กล่าวถึงการปฏิรูตรัฐแต่อย่างใด แต่กลับให้ความสำคัญแก่ภาคต่างๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการถักทอกันและกัน สอดคล้องกับ สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (2540:11.12) ได้ให้ความหมายของความเป็น "ประชาสังคม" ไว้ว่าหมายถึง การที่คนในสังคมซึ่งมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ทั้งนี้ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้ร่วมกัน โดยประชาสังคมจะก่อให้เกิด "อำนาจที่สาม" นอกเหนือจาก "อำนาจรัฐ" และ "อำนาจธุรกิจ" อำนาจที่สามนี้อาจไม่ต้องการคนจำนวนมาก แต่เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย กระจัดกระจายและอาจมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ การรวมตัวในลักษณะประชาสังคม จะเป็นการก่อให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวนอน ซึ่งถ้าหากประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว จะทำให้สังคมทั้งสังคมมีความเข้มแข็งเหมือนเส้นด้ายที่มีทั้งเส้นใยแนวตั้งและแนวนอน ถักทอเป็นเส้นด้ายที่มีความงามและแข็งแรง

การที่ชุมชนกำแพงเมืองสามารถจัดการกับปัญหาการตกค้างของมูลฝอยที่เกิดขึ้น โดยผ่านคณะกรรมการการจัดการมูลฝอยของชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรอย่างเป็นทางการของชุมชนนั้น รูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ เซอราน ไฮเคิน (ฮ้างในอรัทัย อาจอ่ำและกุศลศุนทรธาดา, 2541:54-56) ที่มีความเห็นว่าองค์กรด้านประชาสังคมควรมีลักษณะที่สำคัญคือ ความเป็นตัวของตัวเอง และควรเป็นองค์กรที่เป็นอิสระ(ไม่ขึ้นกับภาครัฐ) มีความสามารถในการตัดสินใจต่างๆด้วยตนเอง มีอิสระในการจัดการทรัพยากรต่างๆด้วยตนเอง มีโครงสร้างการบริหารของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับทุกคน ทุกส่วนในองค์กร และถ้าโครงสร้างในการตัดสินใจเป็นแนวนอนมากเท่าใดก็จะเป็นการชี้ให้เห็นว่าเป็นองค์กรที่ยึดมั่นในหลักการ หรือระบบคุณค่าของความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งองค์กรในการจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมืองเป็นองค์กรที่ชุมชนได้จัดตั้งขึ้นจากการริเริ่มของภาครัฐ แต่ภาครัฐก็ไม่สามารถเข้ามาชี้นำการปฏิบัติได้ ทั้งนี้

เพราะเป็นการแต่งตั้งจากกลุ่มแกนนำชุมชนที่เป็นประชาชนในชุมชนที่ได้บุกเบิกนำร่องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาตั้งแต่ต้น การตัดสินใจต่างๆที่เกิดขึ้นจึงเป็นการตัดสินใจในแนวราบที่ชัดเจน

สำหรับการศึกษาวิจัยนั้นพบว่าได้สอดคล้องกับการศึกษาของ มลวิภา ศิริโหราชัย (2542) ที่ได้ศึกษากระบวนการรวมพลังของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการคัดค้านการจัดการมูลฝอยแบบฝังกลบในชุมชน : กรณีศึกษา บ้านเกษครใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผลการศึกษาพบว่า ประชาสังคมเป็นพื้นฐานของชุมชนบ้านเกษครใหม่ จากพื้นฐานของชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัย มีความรักความเอื้ออาทรจากการต่อสู้ช่วงชิงที่ทำกินในอดีตที่ผ่านมาด้วยกัน มีความหลากหลายของประชากรที่สามารถรวมตัวกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน กระทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องทำให้เกิดเครือข่ายและการสื่อสารถึงกัน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการรวมพลังเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างหลุมกำจัดมูลฝอย ทำให้ชุมชนมีศักยภาพที่สามารถสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยภาครัฐที่ก่อให้เกิดปัญหาในบริเวณหลุมกำจัดมูลฝอยที่ส่งกลิ่นเหม็น ดังนั้นชุมชนจึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อแสดงสิทธิในการขอเข้ามาจัดการทรัพยากรที่มีผลกระทบต่อชุมชน

สอดคล้องกับการศึกษาของ อำไพ อุดดาธรรม (2542) ซึ่งได้ศึกษาความเป็นประชาสังคมในการปฏิบัติการทางสังคมของชุมชนชนบทภาคเหนือ ที่ผลการศึกษาพบว่า การแสดงออกถึงการมีลักษณะของการปฏิบัติการทางสังคมที่มีความเป็นประชาสังคมของชุมชนชนบทภาคเหนือที่สำคัญคือ มีการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่องในลักษณะของกลุ่มชาวบ้านที่เป็นการหาแนวทางร่วมกันและดำเนินการแก้ปัญหาพร้อมกันด้วยพลังแห่งความเป็นพวกเดียวกัน อันมีรากเหง้าของการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมชุมชน จนกลายเป็นการดำเนินกิจกรรมในลักษณะกลุ่มที่มีจิตสำนึกสาธารณะอย่างแท้จริง ด้วยผู้คนในชุมชนได้ตระหนักว่าการกระทำใดๆ ทางสังคมของคนย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนด้วย การปฏิบัติการทางสังคมจึงเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจในการจัดการของชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนเป็นกระบวนการการเรียนรู้เพื่อชีวิตของชุมชน ในการกำหนดเป้าหมายแห่งการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนได้อย่างสมดุลรับกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับศึกษาขององค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมในพื้นที่ภาคเหนืออีกของ ชัยนิตย์ วรรณระภูติและคณะ (2543) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องศักยภาพและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการแก้ไขปัญหานอกคัสของกลุ่มผู้ติดเชื้อในจังหวัดภาคเหนือ ที่พบว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ติดเชื้อที่แสดงออกถึงการมีองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคมโดย

การมีจิตสำนึก เกิดการก่อตัวเป็นชุมชน มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ไม่รอคอยและพึ่งพาภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว และแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่อยู่นอกภาครัฐมาเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของตนจนเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการก่อตัวของประชาสังคม

5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

บทเรียนของชุมชนกำแพงเมืองที่ยืนหยัดต่อสู้กับปัญหาการตกค้างของมูลฝอยภายในชุมชน ได้ค่อนข้างชัดเจนจนพัฒนาตนเอง ไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ได้นั้นมีกลไกที่สำคัญคือ มีกลุ่มแกนนำชุมชนที่บุกเบิกนำร่องการแก้ปัญหา ซึ่งทำมาด้วยใจ ไม่ใช่การจัดตั้ง ทำให้ผู้คนในชุมชนยอมรับและให้การสนับสนุน มีบทบาทในการจัดการ กับปัญหาของชุมชนอย่างอิสระและเป็นเอกภาพ กลุ่มแกนนำชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ คอยประสานเชื่อมโยงภารกิจการแก้ปัญหาการจัดการมูลฝอยภายในชุมชนกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการแก้ปัญหาจากทุกส่วนของชุมชนในแนวประชาสังคม แต่บทเรียนที่ผ่านมาเป็นเพียงการเริ่มต้น ซึ่งยังต้องใช้เวลาพัฒนาสู่ความเป็นระบบที่ชัดเจนเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) รูปแบบการแก้ปัญหาการจัดการมูลฝอย โดยองค์กรชุมชนและประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ควรถูกนำไปเป็นรูปแบบในการแก้ปัญหาอื่นๆ ด้วยในอนาคต ซึ่งเป็นรูปแบบที่หลากหลาย เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีลักษณะของประชาสังคม ที่มีชุมชนเป็นหลักในการแก้ปัญหาของตนเอง ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

2) แนวคิดประชาสังคมเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย ซึ่งหากจะให้เกิดกระบวนการก่อตัวของความเป็นประชาสังคมขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการกับปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ภาครัฐควรเปิดโอกาสและสร้างกลไกให้กลุ่มคนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้ตระหนักและสนับสนุนให้คนในชุมชน ได้สนใจปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจากมูลฝอย ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวและก่อให้เกิดปัญหามากที่สุดปัญหาหนึ่งในขณะนี้ เพื่อเพิ่มความรับผิดชอบให้กับคนในสังคม ได้รู้จักรับผิดชอบต่อสาธารณะให้มากยิ่งขึ้น

3) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ การจัดการมูลฝอยของชุมชนกำแพงเมือง กับชุมชนอื่น ที่อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลนครลำปาง ที่เข้ามาเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการมูลฝอยร่วมกัน เพื่อหารูปแบบที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการมูลฝอยของชุมชนอื่นๆที่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลอื่นๆต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอเพื่อการศึกษาและวิจัยในครั้งต่อไป

1) ในการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนกำแพงเมืองไม่ว่าจะเป็นประเด็นใดก็ตามในครั้งต่อไป ควรจะศึกษาถึงประเภทของผู้นำในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชน ผู้นำทางความคิด ผู้นำในทางด้านอาชีพ ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนผู้นำทางด้านพิธีกรรมความเชื่อต่างๆของชุมชนก็ตาม รวมทั้งคุณสมบัติของผู้นำเหล่านี้ด้วย เพื่อจะได้ทราบถึงจำนวนผู้นำที่หลากหลาย ทั้งหลายคน หลายด้าน ที่สนใจเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งให้กับชุมชน ตลอดจนได้ทราบถึงคุณสมบัติของผู้นำว่ามีคุณสมบัติสอดคล้องกับงานที่ต้องรับผิดชอบหรือไม่ ในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน เพื่อเป็นเครื่องประกันความมั่นคงและการพึ่งตนเองได้ของชุมชน

2) หากชุมชนท้องถิ่นใด มีความต้องการจะแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งในชุมชนของตน ตัวอย่างเช่น ต้องการจัดการมูลฝอยในชุมชน ควรเริ่มต้นจากการจัดทำกระบวนการกลุ่มในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกของกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง สนับสนุนให้ทุกคน สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ในทุกแง่มุม ไม่ต้องกังวลกับความถูกต้อง ความเห็นที่ดี หรือไม่ดี มีความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติหรือเป็นไปได้ก็ตาม รวมทั้งการสร้างบรรยากาศแบบกันเองจะทำให้ผู้เสนอความเห็นไม่เกิดความอึดอัดใจในการแสดงออก หลังจากนั้นจึงทำการรวบรวมข้อคิดเห็น ความเห็น หรือข้อเสนอแนะต่างๆ พร้อมตรวจสอบและทบทวนข้อคิดเห็นที่ได้มีการทำกระบวนการกลุ่มไว้ จะทำให้ชุมชนสามารถสรุปปัญหาและแนวทางในการจัดการปัญหาของตนเองได้ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้โดยต่อไป